

A kilencvenöt oldalas vékonyka kötet fekete borítójának közepén áll a huszonkettes betűmérettel kiírt cím. Első és utolsó A betűjét mintha félbevágták volna. Mintha egy körberagasztott szalagot vágtak volna ketté, feszítettek volna ki, ragasztottak volna a könyv tetejére. Mintha a vége egyben a kezdete is lehetne. Ahol újrakezdődhetne.

Papp Emese 63

A SZAVAKBÓL VERT CSIPKE (RÓZSÁJA)

Tolnai Ottó: *A kisinyovi rózsa*

Kisinyov sötét város, itt „byronizálta” lelket Puskin, itt csatlakozott a szabadkőművesek-

hez, itt szerzett tudomást Benderi falujának halhatatlan lakosairól, az innen származó történetet írta meg Gogol a *Holt lelkekben*. Tolnai pedig ebből választ mottót a kötet elejére.

A szabadkai színháztársulatnak írott darab helyszíne a szabad, soknemzetiségű város Kisinyov. Rózsája jerikói, amihez sivatag kell. A holt lelkek sárszegi sivataga, ahol legfeljebb a lemerült létnek állíthatna valaki sírásból katedrális, vagyis katedrát. Ugyanis a rózsa csak akkor nyílik, ha nedvesség éri. Addig kóróba száradva vészeli át a sivárságot.

Kinyílik-e az értelmezés veritékceppjeire Tolnai rózsája? Aligha, hiszen „a befogadó fokozatosan lemond a beazonosításról, kezd nem foglalkozni a megfejtéssel, az összerekással”.¹ És mindeközben semmit nem veszít.

A tizenegy részre osztott kis könyvecske ötödik és tizenegyedik része után olvashatjuk az első, majd a második könyv epilógusát. Egészen fenn kezdődik minden. „hol már nincsen fennebb/ nincsen padlás/ illetve hát a padlást / kiutalták a teremtőnek / azt mondják szép nagy műtermet rendezett be / gyalul / üveget fú / üvegcsébe fog fel ezt-azt/ alkímiával foglalatoskodik/ ott már egészen fenn/ az elfekvő asztalán/ kis üvegtálban/ száraz jerikói rózsa”. Az asszociatív technika, a központosítás nélküli közlésforma, áradó beszédflow, beszédszerű narráció, a motívumok ismétlése, illetve a dzsessz-improvizációra támaszkodó laza szerkesztés² módszerével veri soraival nyelvi csipkét Tolnai. Koncentrikus körökben tér vissza néhány alapelemhez,³ de fő kérdése, hogy a költészet centrumában mi van?

Az önértelmezés meghatározó vonása Tolnai műveinek.⁴ Az önértelmezés világerőtelmezés, és viszont.⁵ A teremtőnek futárja van, a lüke fiú, aki az üres elfekvőbe jár, gobleintrongyikába temeti az arcát, cikkcakkban szalad cikóriáért, a szép élet titkáért, melynek cikóriailata van. A lüke fiú szeret egyes szám első személyben megszólalni, „mert én vagyok a cikóriás/ én vagyok a cikóriás lüke fiú/ én a cikornyás költő/ messi-messzi misszióval”. A lüke fiú járt a diplomata akadémián (*Diplomatische Akademie Wien*), ahol a zokogás katedrájának

koncipiálását ajánlotta fel, a kis számár, a kis számuráj, és rilke háborús levelét, melyben Cézanne azt üvöltötte: „Le monde, c’est terrible...”, és hogy micsoda rettenet, az emberek kezébe került a világ. Szívesen zokogott volna a népek színe előtt. „ami persze nem is oly egyszerű/ zokogni a népek színe előtt/ hiszen immár nekik is csak/ a visszájuk van/ mennyi visszásság/ mennyi viszály”. Szabadkától Kisinyovig, messzi missziókban érdekelt a lúke fiú, és a bunyevác költő barátja serafim-pöcök, aki nem goli otokon volt portás, csak a Severben. A szabadkai Villanymotorgyárban, ahol tankmotor-alkatrészeket gyártott. Nem a kopár szigeten volt portás, a „kis nyugat” Jugoszláviájának munkatáborában. Tolnai 1957-ben írja: „elsősorban mai és vajdasági témákat, problémákat akarok feldolgozni modern, szabad eszközökkel.”⁶ Csipkeverése folyamatos élményt jelent az olvasónak a helyi, történelmi vonatkozások motívumainak szellemes beleszövésével, „gyűjtőszenvédélye szinte mindenre kiterjed”.⁷ A költészet centrumába belógatott teatojás tárgymítoszán át, a kisebbségi flamingólétén keresztül a gyárak irodalmi privatizációjáig. „Egy ideje irodalmi módszerrel privatizálom őket [...] nemrég privatizáltam [...] a szabadkai tűgyárat, csipkegyárat, a szegedi kefegyárat, és az újvidéki szappangyárat”.⁸ Műveiben sajátítja ki őket, teremti meg újra hangulatát. Az üvegyárat is privatizálja említett szövegünkben, hiszen a teremtő is üveges, abban tartja a rózsát. „itt találkozik majd a tiszta költészet/ a klasszikus a szocreál és a népi irodalom/ tükrözési elméletével/ [...] újratükrözzük a monarchiát/ a nagyjugoszláviát/ mert a kisebbségi is akár a flamingó/ e vacogó rózsaszín lény/ csak önnön tükörtermekben manipulált/ tömegben érzi otthon magát”.

„Tolnai retorikája a töredékes ismétlésen alapszik.”⁹ Felbukkan egy új motívum, és már tematikusan kombinálódik az előzőekkel. Mintha hangzás-logikára épülnének asszociációi, töredékes ismétlései. „pedig tűvé tettek értem mindent/ tűvé még a kis tűmanufaktúrát is [...] jóllehet én nem tű szerettem volna lenni/ se tetű [...] istenem én nem tű/ [...] jóllehet én a tiszta költészet rózsájával/ a tű fokán már rég átjutottam/ a gobleinrongyika jutasivatagának visszáján/ tevegelek”.

„tovább verem csipkévé/ agyonverem s így nemegyszer csupán/ véres csipkerongyika lesz a versem.”¹⁰ A versírás metaforájaként állandósult a csipkeverés.¹¹ A szavakból vert csipkét koncentrikusan fűzi, a vándorló centrum körül. Bár a szavak, töredékek ugyanazok, egészen más történetet írnak már le, jelentésük csupán kontextuálisan követhető. „istenem mennyi csipkét vertünk agyon/ mennyi csipkét verőpárnaként felkínált arcomon” motívum *Az ő arcát alátétnek* című versben a bencés apácák csipkeverése kapcsán merül fel: „s a teremtő arca a rajz/ a teremtő arca a csipke skicce.”¹²

Az első öt rész után, az Epilógusban találkozhatunk először Puskin leletmentésével, itt már világos, hogy az ő beszáradt sivatagi rózsáját, messzi misszióját kelti életre Tolnai. A kisinyovi rózsát. „Ő, Kisinyov, ó sötét város!”, ahol ez a negritüd, Puskin, elkezdte írni az első szabad regényt a sok rab regény között.

A Második Könyvben már folyamatos megszólításként szerepel az „ő
ősöm”. Az önértelmezés szakadatlanul érvényesül, Tolnai humora fantasztikus,
a nyelvi jelentésmozgatás, kontextuális értelmezhetőség ontológiai ugrásai, ha-
társértései termékeny hatásúak az olvasóban. Bár a mű színpadra íródott,
izgalmasabb, gazdagabb olvasást nyújt a könyv. Urbán András társulata 65
2010 májusában mutatta be először Szegeden a darabot, 2011 márciu-
sában a Veszprémi Vajdasági Napokon láthattuk, és azóta is folyamatosan meg-
tekinthető Szabadkán, a Kosztolányi Dezső Színházban. Egyik emlékezetes
jelenet az üszökmártás fogyasztása, ami külön bácskabánátbaranyai specialitás,
talán ebbe kellene fektetniük a külkereseknek, olyan tengerit behozni,
ami már üszkösödik. A nyolcadik rész mottója: „Üszög senyveszti a tavasz
szülöttit,/ Gyakran előbb, mint bimbajok fesel.” (Shakespeare) Az üszök-
mártást a kisinyovi futár, ez a lüke negritüd honosította meg, „puskin
életét közvetítette/ mert az arccal üszökbe bukott fiú/ olyan negritüdnek
tűnt neki/ istenem az arccal üszökbe bukott fiú/ ő őszám”. A rózsabim-
bóknak itt múmiát kell játszaniuk, akár akarják, akár nem, próbálniuk kell
a hulla szerepét, mi mást is lehetne próbálni az elfekvőben, itt, ahol
„megfáradt a lét mint régi hidak/ (melyeket a NATO nem bombázott le)/
megfáradt a lét/ mint légyragasztón a légy” A megfáradt, lemerült lét
meta-metaforájaként, akár egy meta-botanikus, a kisinyovi rózsza nem
műkönnyet, hanem igazi könnycseppet kér.

Talán épp a megkönnyezett bombából, a bombának mondott bim-
bóból kezdődik újra a világ. Kisinyovi szabadsággal, jerikói rózsával, la-
tinul anastasiszal.¹³ A bimbónak vélt bombából, „mert ilyenkor szokott
újrakezdődni/ újrakezdődni/ ilyenkor a legislegvégén/ újra a kisinyovi
rózsabimbóból.” Egy újrakezdhető, újraolvasható eredeti csipkerongyika,
nyíladozó rózsza, gyűjtőszenvédéllyel, irodalmi privatizációval. A Tolnai-
világ lexikonának újabb kisajátított, költészetének, csipkeszövetének
centrumába belógatott fogalmával, a sivatagi rózsával.

¹ Hózsza Éva: *Idevonzott irodalom*, <http://www.zetna.org/zek/konyvek/116/hozsa14.html>

² Thomka Beáta: *Tolnai Ottó*, Kalligram Könyvkiadó, Pozsony, 1994, 55-56.

³ I.m. 57.

⁴ I.m. 9.

⁵ <http://www.litera.hu/hirek/esterhazy-peter-ha-en-lennek-tolnai-otto>, 2012. január 3.

⁶ Thomka Beáta: *Tolnai Ottó*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 1994, 10.

⁷ Novák Anikó: *A Tolnai-világ lexikona*,

http://epa.oszk.hu/00700/00713/00226/pdf/tiszataj_EPA00713_2010_07_015-019.pdf

⁸ Novák Anikó: *A Tolnai-világ lexikona*,

http://epa.oszk.hu/00700/00713/00226/pdf/tiszataj_EPA00713_2010_07_015-019.pdf

⁹ Hózsza Éva: *Idevonzott irodalom*, <http://www.zetna.org/zek/konyvek/116/hozsa14.html>

¹⁰ Thomka Beáta: *Tolnai Ottó*, Kalligram Kiadó, Pozsony, 1994, 44.

¹¹ I.m. 44.

¹² I.m. 45.

¹³ Jelentése: feltámadás.